

ПРАВНЕ ВРИЈЕДНОСТИ

Академик Снежана Савић*

***Сажетак:** Правни поредак, као сложена појава, обухвата и вриједносне елементе. Стога се сматра да један од елемената појма права чине вриједности којима се оцјењују и пројектују правно релевантни друштвени односи. Без правних вриједности право би било осиромашено у својој антрополошкој суштини, а правна наука би се ограничавала на неке димензије правне појаве, па би и она тако била формализована и непотпуна у сазнању предмета проучавања. У раду је, стога, ријеч о основним друштвеним и правним вриједностима, као што су мир, ред, правна сигурност и извјесност, правда, правичност, слобода, људско достојанство, као и о врховној друштвеној, али и правној вриједности, добру.*

***Кључне ријечи:** правне вриједности, демократија, држава, право, мир, ред, правна сигурност и извјесност, слобода, правда, правичност, људско достојанство, добро.*

1. Уопште о правним вриједностима

Иако се појам вриједности у теорији и филозофији права различито тумачи и објашњава, може се рећи да је вриједност „најкраће, оно што треба да буде, то је један захтев уперен ка ономе што јест у правцу да оно што треба да постане јест, да се захтев оствари, не губећи никако своју суштину требања“.¹ Правни

*Редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, дописни члан Академије наука и умјетности Републике Српске

¹ Р. Д. Лукић, Систем филозофије права, Сабрана дела, Београд, 1995, стр. 224.

поредак је, као сложена појава, састављен и од, између осталог, вриједносних елемената. Тако се сматра да „један од елемената појма права чине вредности којима се оцењују и пројектују правно релевантни друштвени односи“.² Управо стога често се истиче да би „без правних вредности право било осиромашено у својој антрополошкој суштини, а правна наука би се ограничавала на неке димензије правне појаве, па би и она сама била формализована и непотпуна у сазнању предмета проучавања“.³

Свако друштво има свој систем вриједности. Но, систем друштвених вриједности, у ширем смислу ријечи, представља суштину, бит сваког друштва, без обзира на разлике које постоје међу њима. Иако су друштвене вриједности у сложеним и значајним везама са многобројним друштвеним појавама, могло би се рећи да је најзначајнији однос између њих, с једне стране, и државе и права, с друге.⁴ Тако се може, сасвим сигурно, закључити да је држава, као политичка, али и правна организација, субјект који, у највећој мјери, мора обезбиједити њихову реализацију и заштиту. То, наравно, може само демократско друштво, односно држава.⁵ Још је Ђ.Тасић истицао да „веровање да ће демократија

² Г. Вукадиновић, Теорија државе и права, Нови Сад, 2006, стр. 255, при чему Д. Врбан, Држава и право, Загреб, 2003, стр. 416 истиче да „правне вриједности, с једне стране, усклађују правни сустав повезујући га у једну цјелину, нарочито с обзиром на примјену права, а с друге стране, прилагођавају право друштвеним потребама и захтјевима морала“.

³ Исто.

⁴ Шире в. Ђ.Тасић, Правда и ред као принципи права у Избор расправа и чланака из теорије права, САНУ, Београд, 1984, 206-213, и Позитивно право као вредност и природно право у Расправе из филозофије и теорије права, Београд, 1992, 15, као и Р. Д. Лукић, Б. Кошуткић и Д. Митровић, Увод у право, Београд, 2000.

⁵ Д. Бондиа у Појам демократије и њено учешће у међународној заштити људских права: Веза између демократског друштва и људских права, Читанка људских права, Сарајево, 2001, стр. 29, истиче да је „пожељно инсистирати на разликовању демократске државе и демократског друштва. Демократска држава посматра државу у формалном, тј. институционалном смислу. Са друге стране, појам демократског друштва циља на друштвено поимање на којем се заснивају појединци који живе у демократском режиму који представља један компромис

умети да реши међународне проблеме и да донесе мир свету остаје увек живо, још од времена када је Кант написао свој *Вечити мир*. Оно свој израз проналази у говорима мислилаца и филозофа, једног Олара (Aulard), или једног Батлера (Butler), као и у говорима политичара као што је Рузвелт (Roosevelt)⁶ У том смислу данас се све више говори о демократији као систему вриједности.⁷ Демократија тежи да своје поријекло „црпе из рационализма или принципа заснованих на разуму. У конкретној стварности, као сви друштвени феномени, она је дужна да се прилагоди и привикне на еволуцију. Њен основни постулат је идеја права; у живој стварности овај постулат се остварује у окружењу супротности и противуречности које се могу опирати миру и правди“⁸.

Сматра се да се до половине прошлог вијека анализа појма демократије базирала само на формалној перспективи, јер се узимао у обзир само њен правни појам који је карактеристика државне форме.⁹ Међутим, „данашња демократија постаје све више начин живота колектива - *la democratie actuelle devient de plus en plus un style de vie collective*“¹⁰ Тако се може закључити да „демократско друштво одражава социјалну димензију унутар које се развијају општедруштвене и правне вриједности. Сва демократска друштва захтијевају од својих чланова, не само да их поштују у једнаким

или баланс између индивидуалних и колективних интереса њихових чланова. Подразумијева демократију као систем у којем се боље прихватају тврдње друштвене савјести већине, поштујући права мањина“.

⁶ Ђ. Тасић, *Међународна правна свест*, Београд, 2002, стр. 48.

⁷ О појму и суштини демократије постоје различита гледишта. Сваки од теоретичара, али и обичних људи има своју слику о њој. Поред овога, демократија у животу свих нас игра изузетно значајну улогу, те се може рећи да, поред уобичајеног значења овог термина који подразумева облик политичког уређења, данас о њој говоримо, између осталог, као о стилу живљења, убјеђења, о чему шире в. наш рад „О Келзеновом схватању суштине и вриједности демократије“, *Гласник правде*, Бањалука, 2000, стр. 73-77.

⁸ Ђ. Тасић, исто, стр. 49.

⁹ Д. Бондиа, исто, стр. 30.

¹⁰ F.Ellens, *La notion de democratie dans la cadre des limitations aux droits de l'homme*, *Documentacao e Direito Comprado*, n 9, 1982, 219.

вриједносним системима и моделима понашања, него (такође) захтијевају постојање неког покретачког принципа који ће управљати и надzirати цјелокупну заједницу, усмјеравајући је ка реализирању заједничких интереса. Из тога произлази да се треба уважити недјелјива веза између формалног и суштинског елемента демократије. Тако би све демократске државе требале садржавати принципе који одређују којем се систему вриједности, који је карактеристичан за демократско државно уређење, треба посветити посебна пажња приликом успостављања правног уређења¹¹.

У систему општеприхваћених друштвених вриједности посебно значајну улогу имају правне вриједности које називамо идејним (етичким) изворима права.¹² Ове вриједности могу да буду, како општедруштвеног, тако и специфично правног карактера. У теорији права се сматра да материјални извори права изазивају настанак правних норми. Но, у праву није важно само утврдити односе које треба нормирати. То, практично, значи да је потребно утврдити положај правних субјеката у правним односима, тј. каква ће правна овлашћења и правне обавезе они имати. Другим ријечима, то значи коме ће и каква ће овлашћења односно обавезе бити дате с обзиром на постојање супротстављених интереса учесника у тим односима, а све то у значајнијој мјери зависи и од система прихваћених друштвених вриједности. Неке од ових вриједности могу најпотпуније да се остваре правом, због чега се (дакле управо због ове вриједносне димензије права) за њега често каже да је гранична појава.¹³ Оно је „попут моста који спаја двије обале: свијет стварности и свијет вриједности. Повезујући их оно учествује у тим свјетовима који су у животу и човјеку измијешани, прожети и испреплетени“.¹⁴ Због тога, нема сумње да сваки правни

¹¹ Д. Бондиа, исто, стр. 31.

¹² Исто.

¹³ Д. К. Вукчевић, Проблем оптималног права у Основни проблеми филозофије права, Подгорица, 1994, стр.121,130.

¹⁴ Исто.

поредак носи у себи и вриједносну димензију.¹⁵ Та вриједносна димензија права је и суштинска одредница правне државе, њено језгро, због чега свака држава кроз правне норме (помоћу којих врши власт) треба и мора да штити општедруштвене вриједности. У коликој мјери она то чини, зависи легитимитет државне власти који је, уз легалитет, темељ сваке правне државе, у крајњој линији, остварење демократског друштва као идеала коме тежимо.¹⁶

Основне друштвене, а посебно правне вриједности су правда, правичност, мир, ред, правна извјесност и сигурност, слобода и људско достојанство,¹⁷ док је врховна друштвена, али и правна вриједност Добро, „опстанак свијета, односно највећег могућег броја бића у њиховом потпуном достојанству, подразумевајући при томе на првом месту људска бића као особене моралне субјекте способне да свесно чине добро придоносећи тако светском врховном Добру. Како људска бића не могу опстати ако заједно с њима упоредо не постоје и сва друга бића на свету, који је њихово заједничко обитавалиште, у коме су узајамно везани да би могли опстати, то су и она саставни делови истог Доброг, највише правне вредности“.¹⁸

¹⁵ С. Перовић, Природно право и суд, Београд, 1996, 10, истиче да „трансцедентна и емпиријска својства права вечито постављају и одражавају исто питање - где се налазе темељи и извори права по коме треба да се понашамо“.

¹⁶ Шире в. Г. Вукадиновић-Р. Степанов, Правна мисао 20 века, Нови Сад, 2001. и Теорија права 1, Петроварадин, 2001, 353-399.

¹⁷ Мир је свакако једна од основних друштвених вриједности која је предуслов остваривања свих других вриједности. Право је најзначајније средство одржавања мира управо стога што располаже принудом као последњим средством у ту сврху, о чему шире в. Н.Висковић, Теорија државе и права, Загреб, 2001, стр.143-146.

¹⁸ Р.Д. Лукић-М. Живковић, Увод у право, Београд, 1995, стр. 504, при чему Р. Д. Лукић на овом мјесту неминовно поставља питање: „није ли право као средство принуде над човеком у ствари повреда људског достојанства, као једне од врховних вредности уопште“, и истовремено одговара: „Питање има смисла и одговор на њега мора бити потврдан - несумњиво би било боље кад не би било таквог вређања људског достојанства. Али, та негативна црта права поништава се позитивном од већег значаја - да није права, људско достојанство би било много више повређено, а такође, што је важније, у безвлашћу које би владало,

2. Мир

Сматра се да је право „најзначајније средство одржавања мира управо јер располаже принудом као последњим средством у ту сврху, и то принудом јачом од свих других, јер се ослања на монопол физичке организоване силе државе, односно њеног принудног апарата, који се понаша по правним нормама“.¹⁹ Такође, често се истиче да, ма колико биле важне и друге друштвене вриједности, „ипак је главна вредност мир“. Стога се сматра да је право „и настало и постоји пре свега да би служило миру у друштву, у коме постоје оштри сукоби интереса разних врста“.²⁰

У ширем смислу ријечи, мир представља постојање уљуђењих, нормалних односа реда, хармоније и мирноће који се успостављају након нереда, побуна и ратова. У ужем смислу ријечи, мир на унутрашњем плану означава релативно хармоничан и цивилизован однос између људи.²¹ Такав мир не негира постојање одређених унутрашњих противрјечности и сукоба политичких и других интереса, али се све то дешава у границама регуларних правних односа у држави. На међународном плану мир означава стање у односима између држава у којима се не примјењује сила.²² Опште је познато да би „право настало и да би се у њему могла остварити било каква праведност, мора се најприје успоставити друштвени мир.“²³ Нема потребе посебно истицати да у политичкој и правној мисли постоји слагање у схватању да је мир једна од темељних вриједности права²⁴, те да он представља „елементарну или првобитну вриједност правног поретка изван које нема права и која је претпоставка да се дође до вриједности праведности као

како је већ раније показано, и сам голи опстанак људи би био доведен у питање“.

¹⁹ Р. Д. Лукић, Систем филозофије права, стр. 502.

²⁰ Исто.

²¹ Г. Вукадиновић, цит. дј., стр. 255.

²² Исто.

²³ Н. Висковић, цит. дј., стр. 144.

²⁴ Исто, као и А. Ros, On Law and Justice, London, 1958, стр. 64.

крајњег циља сваког права“.²⁵ Дакле, ту правну и општедруштвену вриједност сваки државноправни поредак мора остварити као предуслов за реализацију свих осталих вриједности.

Вриједност мира, за разлику од вриједности сигурности, захтева непостојање насиља међу појединцима, односно државама. „Мир је стање, како с правом указује Келзен, у коме се не употребљава сила.“²⁶ Стога се може рећи да „право предвиђа само релативан, не апсолутан мир, утолико што одузима појединцима право да употребљавају силу, али га задржава за друштвену заједницу. Мир права није стање апсолутног непостојања силе, стање анархије; то је стање у коме је сила монополисана, у коме је сила монопол друштвене заједнице“.²⁷ Правна вриједност мира тако захтијева, од момента успостављања државне власти, стање у коме не постоји употреба неконтролисаног, ванправног насиља. И обрнуто, правна вриједност мира претпоставља употребу организоване, легалне силе против свих оних који прибјегавају нелегалној употреби насиља било против појединаца или пак против држава.²⁸ Тако нпр. Ђ. Тасић сматра да „мир и слогу људи захтева општи интерес...општи интерес поставља мир као идеални постулат који се не може постићи у пропадајућем друштву пуном сукоба“.²⁹

Мир представља основну и универзалну правну вриједност која проистиче из саме суштине човјека. Дакле, може се рећи да је мир таква правна вриједност без које нема права и која је претпоставка да се ред, правна сигурност, људско достојанство, слобода и друге вриједности остваре као циљ сваког права.³⁰ Због тога се може рећи да и само конституисање људског друштва у државноправни поредак настаје када се плурализам

²⁵ Н. Висковић, цит.дј., стр.145.

²⁶ Б.П. Кошутић, Увод у јуриспруденцију, Подгорица, 2008, стр. 158.

²⁷ Х. Келзен, Општа теорија права и државе, Београд, 1998, стр. 74.

²⁸ Шире в. Р.Д. Лукић - Б.П. Кошутић, Увод у право, Београд, 2005.

²⁹ М. Милојевић, Интернационализам и пацифизам Ђорђа Тасића, предговор Ђ. Тасић, Међународна правна свест, Београд, 2002, стр. 12-13.

³⁰ Г. Вукадиновић, цит.дј., стр. 257.

различитих, често сукобљених интереса, може организовати, стабилизovati и принудно усмјеравати уз помоћ државе и права. Тако мир подразумијева „државну, контролисану и на праву засновану принуду која је у стању да спријечи индивидуална или колективна насиља која немају оправдање у праву“.³¹ Мир, дакле, „тежи универзалности, и не испољава се само у цивилизацијски оправданом захтеву за успостављањем мира у националним оквирима, него и међународног мира како би могло функционисати међународно право. Универзална вредност мира изражава се у захтеву за забрану терора и терористичких акција које спроводе различите екстремистичке организације, али и спречавање силе као облика међународног одговора државама које пружају подршку тероризму“.³²

Стога, може се закључити да „само правни поредак који не задовољава интересе једног на рачун интереса другог, већ успоставља компромис између супротстављених интереса да би умањио могуће сукобе, има изгледа да релативно дуго траје. Само такав поредак ће бити у стању да својим субјектима осигура друштвени мир на релативно сталној основи. И мада је идеал правде у њеном правом смислу...нешто потпуно различито од идеала мира, постоји одређена тенденција да се та два идеала поистовете, или бар да се идеал правде замени идеалом мира“.³³

3. Ред

Поред мира, као основне правне вриједности, постоји и ред који „право штити, и који је и сам претпоставка постојања права и остваривања осталих правних вредности“.³⁴ Ред постоји „кад се свако понашање које је значајно за опстанак друштва врши тачно по одређеним друштвеним и посебно правним прописима, којима се одређују субјекти који их врше, начин, време вршења

³¹ Исто.

³² Исто.

³³ Х. Келзен, Општа теорија права и државе, стр. 66.

³⁴ Г. Вукадиновић, исто.

и сви други важни чиниоци којима се обезбеђује ред“.³⁵ Ред као „онтолошко својство законитости света, постаје у аксиолошком виду вредност која значи да треба да постоје ред и поредак као позитивна својства света. Поред тог објективног постојања реда, он постоји и субјективно, у садржају људске свести који обавезује на одређено понашање, који постаје дужност и добија нормативну снагу“.³⁶

Ред, као вриједност, потчињен је миру али и доприноси да се он оствари. Иако је правна вриједност, ред је, прије свега, друштвена вриједност. “Друштво својим саставом и другим средствима (пре свега нормативним, као што су, у првом реду, обичаји, морал и разни системи стручних техничких норми) обезбеђује ред.“³⁷ Постојање реда у друштву ствара посебан друштвени поредак, односно систем устаљених друштвених односа у којима постоји ред. Ред и поредак се успостављају спонтано, прилагођавањем збивања и поступака одговарајућим законитостима које су нужне. Међутим, „поредак који се успоставља људском вољом, односно друштвеном одлуком, какав је, пре свега, правни поредак, по правилу је рационалнији, јер је систематски промишљен и испробавано је његово функционисање“.³⁸ Наравно, ред и поредак ограничавају људску слободу, али је то нормално, јер циљ и резултати тог ограничавања треба да буду и најчешће и јесу „најрационалније средство да се одређени друштвени циљ оствари“.³⁹ Стога, и људи као појединци, али и друштво као цјелина, стално би требали да улажу напор да се оствари што чвршћи и што јасније одређен ред. Ипак, можемо закључити да су мир и ред друштвене вриједности које се, за разлику од неких других, најпотпуније остварују управо правом.

³⁵ Р.Д. Лукић, Систем филозофије права, стр. 503, при чему додаје да „друштво у коме влада правни ред личи на огроман аутомат у коме сви делови складно функционишу не ометајући се у потпуности у постизању циља своје делатности“.

³⁶ Г. Вукадиновић, исто, стр. 258.

³⁷ Р.Д. Лукић, исто, стр. 503.

³⁸ Исто, стр. 504.

³⁹ Исто.

4. Правна сигурност и извјесност

Правна сигурност је особена правна вриједност, једна од најкарактеристичнијих и најважнијих његових вриједности. Правна сигурност се може схватити у ужем и ширем смислу. У ширем смислу, она обухвата заједно мир и ред, како је схвата Радбрух. Међутим, Р.Д. Лукић сматра да овако широко схватање „изгледа неоправдано, јер се и мир и ред јасно разликују од сигурности - њихово остварење је тек један од услова за сигурност, која је једна од делимично њихових последица, пошто није довољно само да постоје мир и ред да би постојала сигурност“.⁴⁰ Управо стога сигурност се најчешће схвата у ужем смислу и то као стање извјесности примјене правних норми у свим случајевима које оне регулишу. Међутим, сигурност се често схвата као вриједност која означава заштиту живота људи као и поретка политичке заједнице од насилног угрожавања. Савремена, модерна друштва и државе заснивају се на правним порецима који својим грађанима јамче правну сигурност. „Позната је Бентамова мисао да је најважнији циљ законодавца да ствара и обезбеђује сигурност, јер је сигурност основна одлика цивилизације: тек на закону утемељена сигурност ствара трајан посед који заслужује име својине.“⁴¹

Правна сигурност има двије компоненте: предвидљивост овлашћења и обавеза утврђених у правним нормама, и извјесност остварења тих овлашћења и обавеза. Сматра се да интерес за предвидљивошћу проистиче из потребе да свако зна шта од њега може бити захтијевано, а шта може од другог да очекује. Због тога је потребно да се у држави обезбиједи што јаснија, прегледнија и трајнија правна регулатива. Предвидљивост се значајно умањује када су правне норме крајње неодређене или када се државним органима дају широка дискрециона овлашћења, што онемогућава предвиђање како ће државни орган одлучити. Компонента правне сигурности јесте и извјесност остварења у правним нормама утврђених овлашћења и обавеза. Свако мора бити увјерен да се

⁴⁰ Исто, стр. 521.

⁴¹ Шире в. Р.Д. Лукић-Б.П. Кошуткић, Увод у право, стр. 256.

постојеће правне норме поштују и остварују, закључени уговори реализују, а донесене пресуде извршавају. Управо стога, ова страна правне сигурности претпоставља да постоје утврђене процедуре и поступци налажења и остваривања права, који гарантују утврђивање истине и трајно уклањање спорова из правног поретка.⁴²

Правна сигурност треба да обезбиједи утврђену сферу интереса појединаца од сваког правно неовлашћеног посезања, посебно посезања носилаца политичке власти. Њен значај је изузетан и о томе се мора водити посебна брига у процесима стварања и примјене права (потреба за јасношћу, транспарентношћу, континуитетом правног поретка). Сматра се да правна сигурност има три димензије: временску, изражену као захтјев за стабилност правних прописа у времену, садржинску која је везана за стабилност садржаја који регулишу друштвене односе, тако да се правним нормама генерално и апстрактно предвиђају обавезе, овлашћења, прекршаји и санкције. И коначно, друштвену димензију, према којој је правно регулисање усмјерено унапријед, на све будуће истоврсне односе унутар заједнице.⁴³ Оно што се односи на правну вриједност мира важи и за правну сигурност. Она је релативна зато што је немогуће да се оствари стање потпуне предвидљивости. Та немогућност је „онтолошке и гносеолошке природе“.⁴⁴ Сматра се да су неки од елемената правне сигурности: поопштивост права, законитост, правни лијекови, правоснажност, стечена права. Поред тога, има аутора који сматрају да у ове спадају и прегледност правног система, поузданост у функционисању институција, неретроактивност, застарјелост, одржај и забрана аналогиије у кривичном праву.⁴⁵

⁴² Исто.

⁴³ Г. Вукадиновић, цит. дј., стр. 262.

⁴⁴ Исто, стр. 263.

⁴⁵ Шире в. Г. Вукадиновић, цит. дј.

5. Слобода

Слобода је правна вриједност.“ То значи да право захтева слободу и да је штити.“⁴⁶ Сматра се да слобода чини саму суштину човјека те се „на тој онтолошкој основи слобода појављује као вредност“.⁴⁷ У том смислу појам слободе означава самоодређење, самоостварење и одсуство спољашњих утицаја како природних, политичких, религијских, тако и идеолошких. Такође, сматра се да правници појму слободе приступају другачије него филозофи, те тако „слободи као правној вредности претпостављају признавање цивилизацијски достигнутих правних принципа и прецизно одређених права, поштовање процедуре као и постојање гаранција, нарочито правних“.⁴⁸

О мало којем од правних и филозофских појмова је толико много писано и расправљано као о слободи. Тако се још у античкој епохи указује на значај слободе, а идеја да се слобода изражава у покоравану законима као општим и безличним правилима, живи још од времена Соломона. И у Платоновој филозофији може се наћи тијесна повезаност политичке слободе и унутрашње моралне слободе индивидуе. Слободан је, према његовом мишљењу, онај чије је дјеловање усмјерено на Добро. А Добро је унутрашња вриједност душе која одговара спољашњој уређености полиса.⁴⁹ Аристотел у практичкој филозофији тематизује вишеслојно искуство слободе и сматра да је слободан онај који располаже сам собом, односно онај који живи због себе, а не због другог. Џ. С. Мил тако констатује да „борба слободе против силе - то је значајна црта повеснице; са њом нас, понајпре, упознају грчка, римска и енглеска историја“.⁵⁰ Управо због тога може се рећи да „међу свим начелима која се појављују у животу појединих људи, народа и

⁴⁶ Р.Д. Лукић, Систем филозофије права, стр. 516.

⁴⁷ Г. Вукадиновић, исто, стр. 258.

⁴⁸ Исто, као и J. Morange, *Droit de l'honneur et liberte publigue*, Paris, 2000.

⁴⁹ Шире в. исто као и М. Перовић, *Етика*, Нови Сад, 2001, стр. 276.

⁵⁰ Џ.С. Мил, *О слободи*, Београд, 1999, стр. 19.

целог човечанства, нема ниједног које би толико важило, а камоли било важније од слободе“.⁵¹

Са аспекта теорије права, сматра се да „из хуманистичке европске правне традиције, према мишљењу познатог немачког правног писца Шојнера, проистичу две основне вредности: слобода и правда. Слобода као вредност, схвата се, пре свега, као самоодређење и то самооређење које проистиче из саме суштине човека. Из те суштине човека, из саме људске природе, из људског достојанства, проистиче и вредност правде као једнакости, тј. једнаког поступања с једнаким и неједнаког поступања са неједнаким. Стога, није необично што се у уставима модерних демократских правних држава као три највише правне вредности прихватају: људско достојанство, слобода и правда“.⁵² И у нашој правној историји и теорији присутна су размишљања о слободи као правној вриједности. Тако се још у последњој фази почетака развоја теорије и филозофије права у Срба „која се више од пола вијека развијала под утицајем природноправних школа 17-ог и 18-ог вијека“⁵³, јављају теорије либералног природног права. Ова схватања се карактеришу као правна и политичка филозофија слободе која почива на либералним природним правима, а њихови најзначајнији представници су Јован Стејић, Димитрије Давидовић и Јован Хаџић (Милош Светић). Оно што је заједничко овим схватањима јесте „остваривање законитости модерне правне државе у којој ће се ускладити правни поредак са личном и имовном слободом и остварити уставна монархија као модерна државна форма“.⁵⁴ Стејићева политичка филозофија је, у

⁵¹ Кнежевић П. А. Кара-Ђорђевић, Предговор Ц.С. Мил, О слободи, Београд, 1999, стр. 11.

⁵² Б.П. Кошутић, Увод у јуриспруденцију, Подгорица, 2008, стр. 156 као и Н. Herbert v. Arnim, Staatslehre der Bundesrepublik Deutschland, Munchen, 1984, str. 134.

⁵³ Р. вл. Радовић, Либерално природно право у политичкој филозофији Јована Стејића и Димитрија Давидовића, Архив за правне и друштвене науке, 1-6/1940, стр. 464.

⁵⁴ Исто.

првом реду, тј. у својој основи, филозофија слободе која почива на либералном природном праву, док за Д. Давидовића теоретичари који су се бавили његовим дјелом истичу да у његовој концепцији рјешења уставног питања посебно тежиште лежи на остварењу начела индивидуалне слободе за које наглашавају да је у уској вези са његовим схватањем устава у формалном смислу што се може примјетити и по томе што Сретењски устав (чији је творац био) садржи низ одредаба којима се нормирају и изричито гарантују разна грађанска права и слободе - општа народна права Србина (чл.108-131).⁵⁵

У савременим правним теоријама, слобода се најчешће анализира управо у оквиру идејних извора права, тј. правних вриједности, али и у оквиру субјективних права, природе, структуре и врста правних норми. Стога се сматра да је „нормативно изражена слобода правних субјеката предуслов за њихову фактичку слободу у правном животу и социјалним односима. Правне норме, тј. различите диспозиције омогућавају различит степен слободе понашања субјеката права у правно релевантним друштвеним односима.“ Тако се може рећи да „више примера потврђује овакву квалификацију слободе субјеката права у правном поретку: слободе избора алтернатива, слободе стварања диспозиције тј. постојања уставно зајамчених и заштићених људских права или основних права које правно обухватају слободе у различитим областима и односима“.⁵⁶

⁵⁵ О овоме шире в. наш рад. Почети теорије и филозофије права у Срба, Бањалука, 1998.

⁵⁶ Г. Вукадиновић, цит. дј., стр. 261, а као примјер, поред наведеног дјела гдје се помињу Декларација права човјека и грађанина, као и Повеља о основним правима Европске уније, може се навести да М. Павчник, М. Церар, А. Новак у Увод у правознaнство, Љубљана, 2006, стр. 371. у дијелу *Naravno pravo v pozitivnopravnih dokumentih*, говоре управо о најзначајнијим међународноправним актима којима се гарантују слободе и људска права као што је нпр. Декларација о правима човјека и грађанина из 1789. године.

6. Правда

„Ако постоје, као што је добро познато, многобројне и тешке препирке које се односе на појам права, тада постоје још веће сумње и неслагања по питању појма правде, који се понекад узима као сличан или истоветан са првим, а други пут, пак, као одвојен и виши од овог првог.“⁵⁷ Као основна вриједност, односно циљ који право и држава треба да остваре, често се одређује правда.⁵⁸ Тако се веома често у научноправној мисли и лаичком мишљењу под изразом право управо означава принцип да сваком треба дати оно што му припада, тј. принцип правде. Истиче се да се појам права не може одредити другачије него као „датост чији је смисао да оствари идеју правде, да право може бити неправедно (*Summum ius-summa iniuria*), али оно је право само зато што је његов смисао да буде праведно“.⁵⁹ Основни смисао државе је да буде праведна и томе треба да тежи. Али, како је и сама настала на основу првобитног човјековог гријеха, како тврде Свети Аугустин и Тома Аквински, држава је лоша по свом поријеклу, иако је добра по својој сврси, по свом рјешењу правде.⁶⁰ У својој основи она је дакле

⁵⁷ Ђ. Дел Векио, *Право, правда и држава*, Београд, 1999, стр. 15, при чему К. Чавошки, *Увод у право*, Београд, 1996, стр. 92-93, истиче да „узвишеност правде, коју сви поштују и славе, није међутим, сасвим у складу с јасноћом и одређеношћу њеног појма. Штавише, мишљења о њеном домашају и смислу вазда су се разликовала. Чак је и однос правде према праву двосмислен и споран.“

⁵⁸ М. Милојевић, исто, стр. 13, истиче да се по мишљењу Ђ.Тасића „правда и мир појављују као циљ коме право тежи“.

⁵⁹ Г. Радбрух, *Филозофија права*, стр.17, при чему Ђ. Дел Векио у цит. дј., стр. 15-16, истиче да се „правда у јако општем смислу означава као хармонија, складност, каква било сразмерност: *congritas ac proportionalitas quaedam*, као што је Лајбниц једном рекао. У таквом, врло широком и нешто неодређеном значењу, постао је обичај да се праведним, на пример, назива не само један закон или један суд, већ, исто тако, једно предвиђање, једна критичка примедба, једна логичка или аритметичка радња, па чак и машине које ма шта показују или мере, уколико су оне такве да не греше или да одговарају својој намени“.

⁶⁰ Тако Иринеј у *Adressus heraticos*, књ.V, гл. XXIV истиче да је влада постала потребна зато што су се људи удаљили од Бога и мрзе своју сабраћу и што западају у свакојаке пометње и неред...И тако је Бог поставио људе једне изнад других и одредио да се човјек плаши човјека, како би на тај начин били

класна, заснована на неједнакости, тј. неправди, али треба да служи правди, реализацији правде у већој или мањој мјери. Идеја правде се, дакле, јавља као суштина права и државе, а правна држава је само она држава која је истовремено и праведна.⁶¹ Правда се, дакле, може остварити само поставши право.⁶²

Посматрано кроз историју човјечанства, право и држава су одувијек тежили да се поистовјете са правдом, те су у том смислу многи поступци у оквиру права и државе оправдавани управо идејом правде, при чему је садржај правде остајао нејасан, будући превише хетерономан. Као најважнији проблем у овом случају јавља се проблем - питање: како и на који начин утврдити шта је то правда, шта представља њен садржај? Општи принципи на којима се заснива нешто што је праведно су мање-више познати, али конкретан садржај правде је веома често различит, чак и супротан општим принципима. У свијести појединаца правда поприма унутрашња, интимна својства и само смо ми као индивидуе позвани да утврдимо да ли је то правда или пак не. Ови судови се не морају поклапати, и у правилу се не поклапају, са захтјевима заједнице у којој живимо, чиме се практично потврђује још једна Келзенова мисао да је очевидно да не може бити праведног поретка, тј. поретка који пружа срећу сваком појединцу, све дотле док се појам среће дефинише у његовом оригиналном, уском смислу индивидуалне среће који значи да је људска срећа оно што сам човјек сматра таквим.⁶³

принуђени на извјесну мјеру правде и праведног поступка.

⁶¹ А. Кожев, Феноменологија права, Београд, 1984, стр. 190.

⁶² Уз саму идеју правде у праву, веома често се веже и појам правичности премда га неки теоретичари од појма правде јасно разграничавају. По Аристотелу, правичност је врста правде, односно оне нису различите вриједности.

⁶³ К. Чавошки, цит. дј., стр. 93, истиче, цитирајући Н.Л.А. Норта, *The Concept of Law*, стр. 154, да „за разлику од уобичајених моралних вредности, које су превасходно индивидуалне, правда се увек појављује у односима између више лица, па је отуда интерсубјективна и усмерена према другима. Примера ради, за човека који сурово поступа са својим дететом не каже се да је неправедан, већ да је зао. Уколико, пак отац за исти преступ једно дете строже кажњава од остале своје деце, онда се за њега може рећи да је неправедан. На сличан начин се за

Дакле, идеја правде у односу на право и државу може се посматрати само у релативном смислу. Говорити о универзалној правди „истој за све људе, више је него грешка, то је смртни грех“.⁶⁴ Идеја правде постављена као апсолутни принцип права и државе коси се са друштвеном улогом и функцијом коју они врше у друштву⁶⁵, а самим тим и са њиховом природом. Сама чињеница да држава путем права регулише односе у друштву са циљем да спријечи сукобе који би могли настати без њихове регулације, говори да право и држава никада не могу бити апсолутно праведни, те да праведност треба посматрати управо у контексту разлога постојања и функције права и државе. Појам права, а самим тим и државе, не треба схватати у том смислу „да правда треба да буде мјерило његове (њихове-оп-а.) правичности“⁶⁶, него управо у смислу да право јесте мјерило правде, при чему се њен појам сужава на принцип законитости, тј. формалну правду.⁶⁷

Право и држава су праведни у том смислу да, регулишући односе у друштву, усмјеравају његов живот и развој у циљу правде који се треба посматрати кроз потребу несметане егзистенције друштва, те тако схваћени они представљају прогресивне друштвене појаве.⁶⁸ Ђ. Тасић истиче да „према једном схватању закон који обавезује родитеље да своју децу шаљу у школу каже да је добар закон, док се закон који забрањује критиковање оних који су на власти обично сврстава у лоше законе. Праведан је, међутим, закон који пореске терете расподељује сразмерно богатству, док би неправедан био закон који припадницима одређене расе, вероисповести или етничке скупине ускраћује поједина права која остали грађани иначе уживају“.

⁶⁴ Е. Касирер, Мит о држави, Београд, 1972, стр. 243.

⁶⁵ Функција државе и права је веома често поистовјећивана са остварењем правде, гдје се управо она јавља као њихова једина функција, али постоје и другачија схватања.

⁶⁶ Види: Х. Келзен, цит. дј.

⁶⁷ М. Поповић у цит. дј. истиче да се у том случају правда схвата као примјена правне норме на све случајеве на које према свом садржају треба да буде примијењена.

⁶⁸ Б. Марковић, Правичност и правни поредак, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1938, стр.107, наводи да „правни поредак, социјално посматран, има да створи изванредан ред, да обезбеди сигурност саобраћања међу људима и

раширеном у филозофији и правној науци, идеја правде садржи у себи идеју мира на такав начин да примена правде повлачи за собом друштвени мир⁶⁹. Међутим, право и држава нису на директан начин средства за остварење индивидуалних циљева и индивидуалне правде, јер они остају секундарни у односу на друштвене циљеве и „колективну срећу“. Право и држава се тако јављају као носиоци и средства за остварење или негирање (што је неминовно) индивидуалне (субјективне) кроз колективну (објективну) правду, због чега се правда исказује као двојака, јер правденим се могу назвати примјена неког закона, али и покоравање том закону, као и сам тај закон.

Заједнички живот, потребе и интереси друштва у коме живимо, нужно изискују право и државу, а како то бива, некада ће нам се право и држава учинити праведни, некада не. О томе практично не одлучујемо ми као јединке већ неки виши друштвени односи и циљеви, који су резултат колективне воље, која опет може бити идентична (што у стварности често бива) са нашом индивидуалном вољом, али и не мора (што се исто тако дешава у животу).⁷⁰ То, на крају, са аспекта државе и права и правде коју они треба да остваре, није ни битно. Идеја правде ће у сваком случају увијек постојати и постоји у мислима човјека, јер ипак је он биће које је, у првом реду, хумано.⁷¹ Али, исто тако, мора се узети у

да типизира њихове односе“, при чему Ђ.Тасић, цит. дј. стр. 79, истиче: “Шта учинити у једном свету испуњеном неправдама, у једном свету где, постављајући ствари на најбољи могући начин, остварење идеје правде захтева пролажење кроз разне сукцесивне фазе? Не може се признати право већ дужност борбе против неправде било којим средством“.

⁶⁹ Ђ. Тасић. цит. дј., стр. 79.

⁷⁰ К. Чавошки, исто, истиче да се „правда, дакле, не тиче издвојеног појединца, већ одговарајуће врсте људи и њихових међусобних односа, а нарочито начина на који су међу њима подељена права и дужности, терети и погодности. Утолико правда има битно друштвену природу и као мерило исправности појављује се само тамо где се сусрећу радње и захтеви више субјеката, са особеном улогом да међу њима повуче границу и утврди хармоничну сразмеру“.

⁷¹ Управо у том смислу Карлајл узвикује: „Правда, проклети да смо свуда, када се из овог или оног разлога огрешимо о правду. Једна једина ствар је потребна

обзир да је човјек веома често склон „да своју властиту идеју правде представља као једино правило, као апсолутно важећу“.⁷² Због тога се идеја правде у праву, у првом реду, мора посматрати као ирационална идеја, недоступна сазнању. Ако се гледа са стајалишта рационалне спознаје, онда постоје само интереси и сукоби интереса, а функција поретка је да рјешава те сукобе, тако што задовољава једне интересе на рачун других или покушава остварити компромис између супротстављених интереса.

Дакле, функција државе и права и њихов основни циљ треба да буде омогућавање таквог живота, односно људског понашања које се треба састојати у нечињењу извјесних аката који се, из одређених разлога, сматрају штетним за друштво, и истовремено у чињењу извјесних аката који су на одређен начин корисни за друштво. У том смислу оно понашање које се сматра пожељним и потребним, остварује се путем пријетње у случају супротног понашања, гдје се више не може говорити о универзалној правди, већ о интересима друштва који за некога могу бити и неправедни, али са аспекта датог друштва (државе) они су у сваком случају праведни.⁷³ Без обзира на ово, идеја правде схваћена у било ком виду, нужно је присутна у праву и држави, а тенденција да се оправда дати друштвени поредак је политичка, а не научна тенденција, како то истиче Келзен.⁷⁴

У том смислу, Ђ.Тасић исправно истиче да „што се тиче

свету, али та једна је незамењива. Правда, правда, за име Бога, дајте нам правду и живећемо, дајте нам само њен фалсификат или замену за њу - и умрећемо“.

⁷² Ј. Метелко, Х. Келзен. Некролог, Зборник радова ПФ у Загребу, 1/73, стр. 108.

⁷³ И управо у том смислу треба схватити Келзенов став који износи у цит. дј., стр. 15, када, бранећи правну теорију, истиче да „тежња да се поистовјети право и правда има за циљ оправдање датог поретка, а то је политичка, ненаучна оцјена и тенденција“. У својој Општој теорији права и државе, стр. 19 и 22, Келзен истиче: »Пошто је човечанство подељено на мноштво нација, класа, религија, филозофија, итд., које се често разликују једна од друге, то постоји велики број веома различитих идеја правде, сувише да би човек могао да говори просто о правди».

⁷⁴ Шире в. Х. Келзен, цит. дј.

позитивног права, ма какво да је, оно се не може замислити без друштвене дисциплине и воље, обе схваћене као сложене и променљиве појаве. Постоји нарочити облик дисциплине или мирољубиве воље, а то је знати остварити компромисе на уштрб сопствених интереса и погодности, или знати бити толерантан према мишљењима других, у општем интересу и у интересу новог правног поретка. Овај начин деловања не сме бити жигосан као издаја идеала...То је компромис који мудраци и филозофи препоручују још из прошлих времена; то је воља да се уступи пред захтевима другог, да се води рачуна о интересима другог и, најзад, да се буде спреман да се жртвују сопствени интереси или сопствена економска, политичка и нека друга мишљења. То је истински идеализам“.⁷⁵

Праведан поредак и праведна држава, у правом смислу ријечи, били би такав поредак и таква држава, који би понашање људи регулисали тако да тим понашањем буду задовољни сви људи, који „као изоловани појединци налазе своју срећу у њему. Људи не могу наћи срећу као изоловани појединци и зато је траже у друштву. Правда је друштвена срећа, али несумњиво је, не може бити праведног поретка“.⁷⁶ Држава путем права треба да успостави компромис између супротстављених интереса да би умањила могуће сукобе и само као таква има шансе да буде праведна. Међутим, ако би се тежило да се путем државе и права оствари апсолутна правда онда они не би требали ни да постоје. Држава је организација власти, а власт је наметање једне воље другој. Право је увијек одраз воље његовог ствараоца, а ако је функција државе и права регулисање сукобљених интереса, онда и они сами морају бити у нечијем интересу. Некада је тај интерес мање или више општи, али никада у потпуности. Онога тренутка када би то у потпуности постао општи интерес, држава и право би престали да постоје. Аксиолошки разлози, дакле, говоре да правда није општа категорија, већ напротив, мноштво субјективних судова вриједности, који се веома много разликују једни од других и који су

⁷⁵ Ђ.Тасић, цит. дј., стр. 81.

⁷⁶ Х. Келзен, цит. дј., стр. 19.

међусобно непомирљиви“.⁷⁷ “Укратко, веровање у коинциденцију или у неопходну конвергенцију правде и мира је погрешно. Може се, можда, замислити једно идеално стање где би се они стекли заједно. Али у историјској реалности они се могу или приближити или сукобљавати, што представља вредност мира. То не значи да везе између ова два идеала не постоје; напротив, они су врло тесно повезани, као што се то може констатовати у анализи целокупног позитивног права. Правда и мир се прожимају у исто време када се удаљавају и супротстављају, већ према друштвеном систему у питању“.⁷⁸ Такође, Тасић истиче да „аутори који верују да правда и мир коинцидирају праве још озбиљнију грешку. Полазећи од идеје да је правда сам циљ, нарочито објективни и заједнички, они верују да га проналазе отелотвореног у позитивном праву. Будући објективни циљ, правда ће тежити отелотворењу у друштвеним институцијама и стварању средстава заштите“.⁷⁹

Но, без обзира на овакву природу државе и права, може се рећи да је „у саме темеље европскоконтиненталног правног система уткано начело правде“.⁸⁰ Тако се правда схвата као једнакост, а једнакост права захтијева општост правне норме. Основе учења о правди поставио је Аристотел који је разликовао општу и посебну правду. Тако би општа правда била потпуна врлина и састојала би се у поштивању моралног закона, тј. општег добра. Посебна правда је дио опште правде и односи се на нешто конкретно. Она се дијели на двије врсте: једна од њих се остварује у подјели власти или имовине и уопште свих добара која се дијеле међу припадницима једне државне заједнице, друга врста се тиче права у приватном односу. Ова прва се назива дистрибутивном, тј. правдом која се примјењује у дјелењу, а друга се назива комутативном и њена суштина је у аритметичкој сразмјери, што значи да свака од двију страна које стоје у међусобном односу добија подједнако. По себи се разумије да се начело дистрибутивне правде примјењује

⁷⁷ Исто, стр. 21.

⁷⁸ Ђ. Тасић, цит. дј., стр. 81.

⁷⁹ Исто.

⁸⁰ Р.Д. Лукић-Б.П. Кошутић, цит. дј., стр-255.

„претежно у области јавног права а комутативне правде у области приватног, посебно облигационог права“.⁸¹

Аристотелово схватање правде пресудно је утицало и на касније концепције правде, почев од Светог Томе Аквинског, па до модерних теоретичара као што је Џон Ролс. Како је већ речено, историја показује да између позитивног права и правде постоје одређени односи напетости, односно, „између права и правде постоји одговарајућа напетост, па и супротност; никада потпуно поистовећивање. Стога се позитивно право само мање или више приближава (ако се не удаљава) свом идеалном обрасцу - идеји правде. А трансцендентални елемент, који појам правде собом носи, образује последње мерило исправности позитивног права и идеални узор који оно треба да достигне“.⁸² Позитивно право тежи важењу без обзира на то да ли је праведно или није праведно. Међутим, и оно само, као и држава, треба да тежи ка томе да буде праведно.⁸³ Управо стога, као правна држава често се одређује она држава која се, барем дјелимично, усаглашава са правдом и природним правима, нудећи правну сигурност њеним субјектима, а владавина права треба да обезбиједи остварење начела правде, слободе, једнакости или неке друге правне и друштвене вриједности.⁸⁴ Стога, на крају, може се рећи да модерна (правна) држава треба да се, што је више могуће, приближи идеји правде, да тежи остварењу правде.

7. Правичност

Правичност представља вриједност сродну правди. У теорији и филозофији права правичност има дугу историју. Може се рећи

⁸¹ Исто.

⁸² К. Чавошки, цит. дј., стр. 98.

⁸³ У том смислу, Ђ.Тасић, цит. дј., стр. 82, истиче да се „мир, баш као и правда, појављује као један циљ коме право тежи, од кога зависи организација права“.

⁸⁴ При овоме, сигурност захтијева позитивност права, ако се не може утврдити шта је праведно, мора се прописати шта ће бити по праву, и то од стране органа који је у стању да спроведе оно што је прописано.

да је она још код Аристотела представљала једну врсту поштења које исправља неправду и право. Тако схваћена, правичност представља допуну за закон када законодавац нешто прећути, јер не може све тачно да одреди.⁸⁵ Сматра се да је ово начело изузетно значајно за праведну примјену права, јер, како каже Аристотел, „када закон говори опћенито, а искрсне случај који се не слаже с опћенитошћу, онда је исправно...исправити тај пропуст, додајући оно што би рекао и сам законодавац да је присутан и што би и сам, да је знао, био унио у тај закон“.⁸⁶ Правичност, још у римском праву доживљава своје златно доба. У њему она бива уздигнута на степен врховног појма, тј. идеју која надахњује и усмјерава судију и законодавца. Са аспекта римског права „задаћа је правника, напосе суца, да се руководи правичношћу (*ius est ars boni et aequi-Celsus*).“⁸⁷

Може се рећи да савремена размишљања о правичности представљају само мање или више успјешне интерпретације Аристотелове мисли или пак схватања римских правника. Тако ни у савременој правној мисли није сасвим јасно значење и мјесто појма правичности. У савременој правној науци и правној пракси оно што се назива правичношћу у једном специфичном значењу јесте уставно или обичајно овлашћење судија или других службених лица која могу еластично да примјењују или не примјењују право, тј. правне норме, у конкретним правним ситуацијама. Другим ријечима, правичност се испољава у слободи поступања овлашћених лица у примјени опште правне норме у рјешавању конкретних правних спорова, ради правичнијег - потпунијег, адекватнијег и истанчанијег остваривања владајућих

⁸⁵ Г. Вукадиновић, цит. дј., стр. 271, при чему Д. Врбан, у цит. дј., стр. 417, истиче да се правичност састоји „у таквој примјени права која попуњава правне празнине стварајући правило за конкретни случај, при чему се узимају у обзир интереси обију страна у спору и тежи најбољему могућем рјешењу с обзиром на право, друштвене потребе и морал“.

⁸⁶ Аристотел, Никомахова етика, Загреб, 1992, стр. 111.

⁸⁷ Д. Врбан, цит. дј., стр. 418.

принципа правде.⁸⁸ Поједини аутори сматрају да правичност „има тројако значење: она је начин примјене права (правна техника), затим извор права, а може бити и темељ засебне гране или подручја права“.⁸⁹ Може се, дакле, закључити да се принцип правичности примјењивао и прихватао у различитим правним околностима и правним порецима (римским, средњевјековним, енглеским). Сматра се да је примјена овог принципа, углавном, зависила од ауторитета судова и њихове улоге у стварању правног и нормативног система. Зато се принцип правичности, сасвим условно, може назвати и судском правдом.

8. Људско достојанство

„Све оно што човека прожима у његовој околини - породица, историја, култура и језик, укратко, његов идентитет и корен, представља део његовог достојанства“.⁹⁰ Сваки човјек је својеврсно биће које се мора поштовати у његовој непоновљивости и јединствености. Посматрано са антрополошког и моралног стајалишта, може се рећи да су сви људи „подједнако људи и, сходно томе, требало би да уживају исто људско достојанство управо као људи, без обзира на било какве разлике које иначе међу њима постоје - имовинске, образовне, расне, верске, идеолошке итд“.⁹¹

Нема сумње да је људско достојанство правна вриједност. Међутим, сматра се да право није најпогодније средство за остварење људског достојанства, нарочито због принуде која га карактерише као посебну врсту нормативног поретка. Међутим, право, управо стога што је принудни поредак, може да буде у служби заштите и остварења људског достојанства, иако се „људско достојанство ... вређа често на тако истанчан начин да се

⁸⁸ Н. Висковић, цит. дј., стр. 154.

⁸⁹ Д. Врбан, цит. дј., стр. 417.

⁹⁰ Т. Флајнер, Људска права и људско достојанство, Београд-Ваљево, 1996, стр. 12.

⁹¹ Р. Д. Лукић, Систем филозофије права, стр. 518.

не може санкционисати правом, јер поступци којима се вређа нису тако груби да би могли бити схваћени као правни прекршаји, а и тешко их је доказати, тако да се правом могу санкционисати само они најгрубљи поступци против људског достојанства⁹²

Држава, сама по себи „има право, али и средства, да принудним мерама спроведе своје циљеве, другим речима, да примени силу...“ Она „располаже такозваним монополом употребе силе, то јест правом које... допушта да при спровођењу државних закона примени силу. Ово посебно место мора бити подложно посебној контроли. Држава може да примени силу у законски прописаном оквиру, да утврди принудне мере и људима једнострано изложи дужности против њихове воље, или им обзнани забране, што у слободном друштву никада не би смела. Управо зато што смо на посебан начин зависни од такве државе, морамо бити посебно заштићени од злоупотребе државне власти“⁹³

Општи је став да је право било, а може се рећи да је и данас, “једно од најважнијих средстава за повреду људског достојанства...”⁹⁴ Но, упркос томе, право нужно мора да штити људско достојанство у највећој могућој мјери и када се ради о примјени принуде, јер „принуда своди човека на разину ствари, одузима му слободу и натерује да поступа противно својој вољи, онемогућује му стваралаштво. Свака принуда одузима достојанство...”⁹⁵

9. Добро

Добро се најчешће дефинише као „врховна светска вредност... опстанак света, односно опстанак највећег могућег броја бића у њиховом пуном достојанству, подразумевајући при томе, на првом месту, људска бића као особене моралне субјекте способне да свесно чине добро придоносећи тако светском врховном

⁹² Исто.

⁹³ Т. Флајнер, исто, стр. 22-23.

⁹⁴ Р.Д. Лукић, исто.

⁹⁵ Исто, стр. 519.

Добром“.⁹⁶ Сматра се да право може допринијети остварењу ове врховне свјетске вриједности, наравно онолико колико је то могуће његовим сопственим средствима, тј. прописивањем норми и њиховим санкционисањем. Иако је право принудни поредак, сматра се да се ова његова негативна црта поништава позитивном која је од већег значаја, јер када право не би постојало био би доведен у питање опстанак свијета, а тиме и општег Добра. Остварити опште Добро као вриједност изгледа помало идеалистички, али и сам вриједносно позитиван садржај правних норми доприноси томе.

10. Умјесто закључка

Правне вриједности представљају једну специфичну димензију правног поретка, тј. његову аксиолошку димензију из које правни поредак произлази и коју истовремено штити. Како смо видјели, неке од њих су истовремено и друштвене вриједности. Међу најзначајније од њих свакако спадају мир, ред, правна сигурност и извјесност, слобода, људско достојанство, правда и правичност као и врховна друштвена и правна вриједност - Добро. Од нивоа остварења и заштите ових вриједности зависи карактер државноправног поретка, тј. његова легитимност. Иако многе од њих правни поредак не може у постпуности остварити, то не значи да не треба тежити њиховом остварењу јер, „пошто су вредности везане за циљеве права, то оне у ствари одређују нешто што је за право суштинско, пошто оно и постоји да би остварило свој циљ, а тај циљ су управо вредности“.⁹⁷

⁹⁶ Исто, стр. 527.

⁹⁷ Р.Д. Лукић, исто, стр. 484.

Snežana Savić, Ph.D.
Corresponding Member of ANURS and
Full Professor of the Faculty of Law, Banjaluka

LEGAL VALUES

Summary

This article deals with one specific dimension of legal order - the legal values. The social and legal values constitute the axiological dimension of legal order, from which the legal order emanates and which is at the same time protected by it. Among the most important social and legal values are peace, order, legal security and certainty, human dignity, justice and fairness, as well as the supreme social and legal value - the good. The character of the state and legal order, i.e. its legitimacy depends on the level of realization and protection of these values. Although many of them can't be realized by legal order in the absolute sense, that doesn't mean that it shouldn't strive toward their realization.

